

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.71

Л. О. МАТЛАГА

Тернопільський національний економічний університет

ЗАЛУЧЕНІ КОШТИ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Висвітлено основні тенденції розвитку банківського ринку щодо залучення коштів та формування банківського капіталу. Надано характеристику залученим банківським ресурсам та здійснено структурний аналіз ринку залучених коштів банку у розрізі банків і клієнтів. Також визначено фактори, що обумовлюють можливість банку використовувати депозитні джерела ресурсів. Запропоновано методи, що сприяють залученню ресурсів з метою забезпечення необхідним обсягом капіталу вітчизняні банківські установи та ефективною їх діяльністю.

Ключові слова: банківський капітал, залучені кошти, банківські установи, ресурси банку.

L. O. MATLAGA

Ternopil National Economic University

FUNDS RAISED AS THE MAIN SOURCE OF REPLENISHMENT OF THE BANK CAPITAL

The basic trends of the banking market to raise funds and bank capital formation. The characteristic of banking resources involved and by the structural analysis of the market of funds of the bank in terms of banks and customers. Also, the factors that contribute to the possibility to use bank deposit sources of resources proposed methods that help attract resources to provide the necessary amount of capital, domestic banks and effective implementation of their activities.

Keywords: bank capital, borrowings, banking institutions, the resources of the bank.

Постановка проблеми. Ефективна діяльність банківських установ, їх стійкість та платоспроможність значною мірою залежать від якості, стабільності їх ресурсної бази, оптимального співвідношення між статутним капіталом, резервним фондом, коштами суб'єктів господарювання та вкладами населення тощо. Досвід країн із розвинутою економікою свідчить, що важливою складовою усієї банківської політики є формування банківського капіталу. Залучення коштів для банківських установ є основою їх діяльності, пріоритетним завданням, яке відіграє визначальну роль відносно активних операцій і ефективності їх діяльності загалом. Ефективне управління залученими коштами сприяє зниженню витрат банків та зростанню рівня прибутковості їх діяльності.

Звернемо увагу, що раціональний розподіл фінансових ресурсів шляхом акумулювання тимчасово вільних грошових коштів населення та спрямування їх у кредитно-інвестиційний процес є однією з основних функцій банківської системи. Однак, без достатнього обсягу банківського капіталу установи не спроможні забезпечити у належних обсягах кредитування поточних потреб юридичних та фізичних осіб, а також здійснювати інвестиційні проекти. З огляду на це особливого значення та актуальності набуває питання щодо ролі залучених коштів у формуванні банківського капіталу як вирішального фактора економічного зростання та стабільності банківської системи в цілому.

За таких умов формування банківського капіталу є важливим завданням у діяльності будь-якого комерційного банку. Оскільки найбільшу питому вагу у складі капіталу банку складають залучені кошти, тому, відповідно, завдання кожного банку полягає у створенні міцної та стабільної депозитної бази. Особливо актуальним це питання стало в умовах нестабільного розвитку економіки та постійних кризових явищ, коли кожній банківській установі доводиться змагатись за залучення тимчасово вільних коштів у населення та суб'єктів господарювання. Однак, підкреслимо, що цей процес послаблюють наслідки світової економічної кризи, які зруйнували довіру вкладників до вітчизняної банківської системи, зменшили доходи населення. Тому, в таких умовах, банки змушені об'єктивно оцінювати ситуацію та впроваджувати нові методи та інструменти щодо залучення нових клієнтів та збільшення обсягу депозитного портфелю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні аспекти зазначеної проблематики відображено у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема А. Алексєєнко, А. Маршал, О. Дзюблюк, О. Заруба, І. Краснова, Ф. Крутикова, В. Пасочник, П. Роуз. У своїх працях вони звернули увагу на економічному значенні депозитних операцій, їх впливу на ресурсну базу банків. Однак, невирішеними залишаються питання щодо розроблення стратегії банку для залучення депозитних коштів, впровадження інструментів, які б сприяли відновленню довіри вкладників до банківських установ. Проблеми формування банківського капіталу та забезпечення його необхідного обсягу для забезпечення ефективної діяльності банку потребують подальших досліджень, особливо з урахуванням новітніх реалій вітчизняної економіки.

Метою статті є визначення ролі залучених коштів у формуванні банківського капіталу, а також надання пропозицій щодо запровадження нових інструментів, які б сприяли відновленню довіри вкладників

до банків та відповідно збільшенню залучених коштів у структурі капіталу банків.

Виклад основного матеріалу. В сучасних економічних умовах виняткової важливості набувають процеси формування банківського капіталу, оптимізації його структури та якості управління усіма джерелами грошових коштів, що складають ресурсний потенціал банку. Тому особливої уваги потребує дослідження ефективності управління банківськими коштами, метою якого є якісна і кількісна оцінка структури залучених коштів. Зміцнення капіталу банків є однією з головних передумов подолання кризових явищ і підвищення інвестиційної активності. Так як, банківські установи не в змозі розвивати кредитні та інвестиційні операції в умовах обмеженості ресурсної бази.

Зауважимо, що залучені кошти є найбільш вагомою частиною банківського капіталу, яка в кілька разів перевищує його власні кошти. Його частка в різних банках коливається від 75 % і вище. Через це для них характерний надзвичайно широкий спектр форм та видів залучення коштів, що характеризує відповідні напрямки пасивних операцій банків, основу яких утворюють операції з формування залучених ресурсів (табл. 1). Можливості банків у залученні коштів регулюється Національним банком України і в сучасний період визначається, виходячи із розмірів власного капіталу банку і його організації правової форми.

Таблиця 1

Характеристика залучених банківських ресурсів [3, с.98]

№ з/п	Види ресурсів	Складова характеристика господарювання
1.	Кошти на вимогу (до запитання) суб'єктів господарської діяльності	Поточні рахунки суб'єктів, кошти за довірчими операціями, кошти в розрахунках, розподільчі рахунки суб'єктів господарської діяльності, цільові кошти на вимогу, кошти для розрахунків платіжними картками
2.	Строкові кошти суб'єктів господарської діяльності	Короткострокові й довгострокові депозити суб'єктів господарської діяльності, кошти, отримані за операціями РЕПО
3.	Кошти на вимогу (до запитання) фізичних осіб	Поточні рахунки, кошти за довірчими операціями фізичних осіб, кошти в розрахунках, кошти фізичних осіб для розрахунків платіжними картками
4.	Строкові кошти фізичних осіб	Короткострокові та довгострокові депозити фізичних осіб
5.	Кошти бюджету й позабюджетних фондів України	Кошти бюджетів України до розподілу, кошти державного бюджету України, бюджетні кошти клієнтів, які утримуються з державного бюджету України, кошти місцевих бюджетів та бюджетні кошти клієнтів, що утримуються з місцевих бюджетів, кошти позабюджетних фондів
6.	Кредиторська заборгованість	Кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку, сума транзитних рахунків за операціями з клієнтами банку

Залучені кошти банку – це кошти, що акумулюються банком на певних умовах на різних видах рахунків клієнтів. Залучений капітал є, власне кажучи, кредиторською заборгованістю банку, яка виникла внаслідок попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін. Залучений капітал банку охоплюють:

- кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів;
- залишки коштів на поточних рахунках клієнтів;
- кошти на рахунках банків-кореспондентів та ін.

Однак, депозити – одне з найважливіших джерел надходження грошових коштів банку. Їх залучення потребує значних маркетингових зусиль та ефективної роботи менеджерів банку. Оптимальний обсяг залучених банком депозитних ресурсів визначається безпекою та дохідністю їх розміщення. При зниженні якості кредитного портфеля та інших активів, що обертаються на ринку, банк змушений обмежувати приплив депозитів до рівня, адекватного їхній реальній ефективності.

Варто відзначити, що в сучасних умовах розвитку економіки не надто високий рівень власного капіталу вітчизняних банківських установ посилює значення залучених через депозитні рахунки коштів при формуванні ресурсного потенціалу. Протягом року прослідковується тенденція щодо зростання обсягу власного капіталу банківської системи України (рис. 1). В цілому, за одинадцять місяців 2013 року обсяг власного капіталу зріс на 6,25% (10,6 млрд. грн.) до 179,9 млрд грн станом на 01.11.2013 року. Однак, сукупний обсяг власного капіталу залишається меншим за статутний капітал, що є наслідком накопичення

значних обсягів збитків протягом 2009–2011 років. Щодо зобов'язань банківських установ, то слід зауважити, що сукупний обсяг зобов'язань з початку року зріс на 10,9 % (104,4 млрд грн) і станом на 01.11.2013 року склав 1062,3 млрд грн (станом на 01.01.2013 року – 957,9 млрд грн).

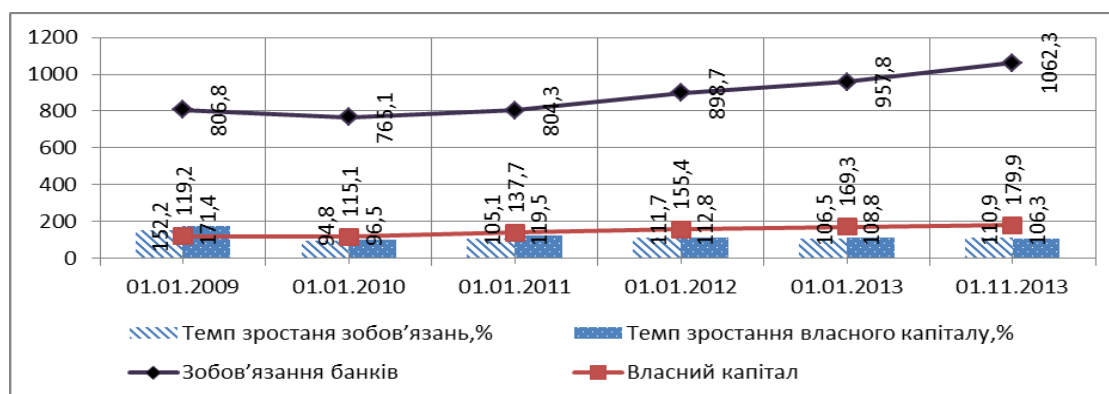

Рис. 1. Динаміка основних складових банківських ресурсів у 2008–2013 роках [5]

Проте, слід відзначити, що випереджаючі темпи зростання порівняно із зобов'язаннями показує обсяг коштів, залучених від фізичних осіб (рис. 2). Так, залучені кошти фізичних осіб зросли на 64,8 млрд грн. і станом на 01.11.2013 року склали 428,8 млрд грн. Тоді як залучені кошти суб'єктів господарювання зросли протягом одинадцяти місяців 2013 року на 13,3 млрд грн і станом на 01.11.2013 року склали 215,9 млрд грн.

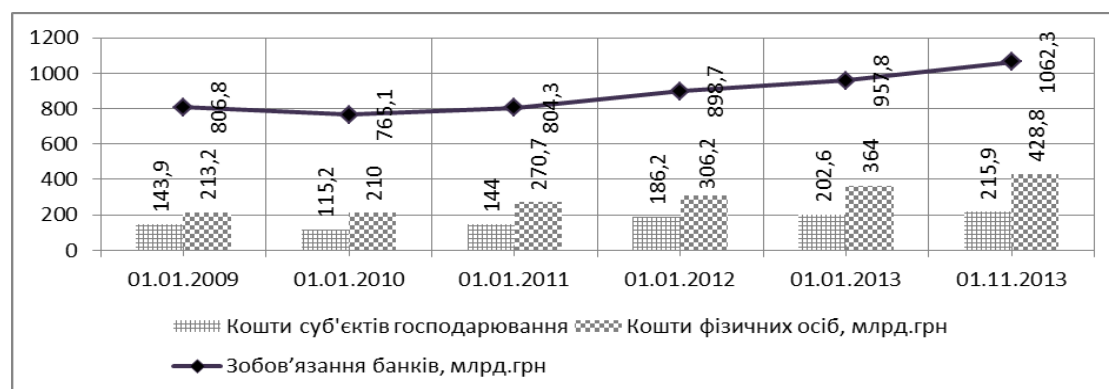

Рис. 2. Структура депозитного портфеля банківських установ України протягом 2009–2013 рр. [5]

Міжнародна фінансова криза завдала досить високих фінансових збитків для України. Події, що мали місце у вітчизняній економіці на початку жовтня 2008 року, призвели до масового відпливу вкладів фізичних осіб з банківської системи та спричинили, відповідно, різке скорочення ресурсів банківських установ. Так, за десять днів жовтня 2008 року загальна сума зобов'язань банків зменшилась на 18 млрд грн. [4, с. 41]. Зміна курсу долара, розголос про близькість до банкрутства окремих великих банків схвилювали багатьох українців: чимало наших співгромадян і досі має гривневі та валютні заощадження (табл. 2). Проте, сьогодні позитивним є явище скорочення депозитних ресурсів залучених в іноземній валюті і станом на 01.10.2013 р. вони склали 251,3 млрд грн, що на 145,1 млрд грн менше у порівнянні з національною валютою, що є наслідком вищих відсоткових ставок за депозитами у національній валюті та свідчить про поступове відновлення довіри до національної одиниці.

Однак, невирішеною залишається проблема короткостроковості залучених ресурсів. З дослідження очевидним є те, що у структурі депозитного портфеля банківських установ України переважають депозити на вимогу та терміном до одного року. Переважання короткострокових депозитів, разом з можливістю дострокового зняття коштів вкладником, робить ресурсну базу банків нестабільною та стримує видачу банками довгострокових кредитів для фінансування реального сектору та розвитку економіки загалом.

Високі відсоткові ставки за строковими депозитами обумовили зростання на відносно сталому рівні обсягів коштів, залучених банківськими установами від фізичних осіб, поряд із збереженням частки строкових коштів в зобов'язаннях. З однієї сторони, це свідчить про поступове відновлення довіри населення до банків, проте з іншої сторони – ресурс, залучений від фізичних осіб, є дорогим і, за умов відсутності активного кредитування, скорочує чистий процентний дохід банківських установ. І хоча з початку 2013 року спостерігається тенденція до зменшення середньої ставки за строковими депозитами

фізичних осіб в національній одиниці до 17% (станом на 01.01.2013 р. – 21,5%), однак така вартість залучення, на нашу думку, залишається ще надто високою.

Таблиця 2

Структура залучених коштів у розрізі валют і строків погашення [5], млрд грн.

Період	У національній валюті					В іноземній валюті				
	усього	на вимогу	до 1 року	від 1 року до 2 років	більше 2 років	усього	на вимогу	до 1 року	від 1 року до 2 років	більше 2 років
2009	173,1	77,2	55,9	30,9	9,2	161,9	42,6	79,5	29,6	10,2
2010	239,3	107,2	65,9	54,9	11,3	177,3	45,3	67,6	51,8	12,7
2011	280,4	119,3	81,3	65,9	13,9	211,3	55,6	72,7	66,9	15,9
2012	303,5	123,6	97,9	67,9	14,1	233,6	54,7	75,1	85,5	18,3
01.01.2013	328,1	129,9	110,9	70,6	16,7	255,5	63,9	73,6	97,8	20,3
01.01.2013	396,4	145,8	125,0	109,9	15,7	251,3	60,6	52,4	129,3	9,0

Також доцільно звернути увагу на банківські установи, які займають лідируючі позиції за обсягом залучених коштів. Згідно із даними міжнародних рейтингових агентств, лідерами ринку депозитів за обсягом загального депозитного портфелю залишаються великі системні банки Приватбанк, Укрексімбанк, Ощадбанк, Дельта, Райффайзен банк Аваль (рис. 3). Банки-лідери за обсягом залучених депозитів характеризуються широкою географічною мережею відділень і зазвичай давно присутні на українському ринку.

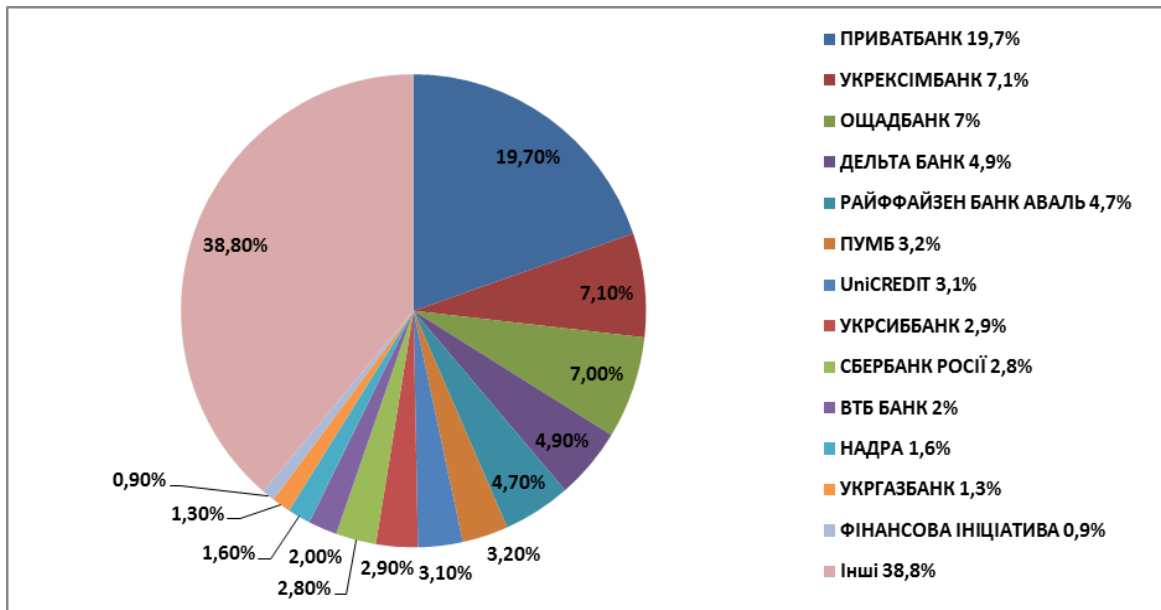

Рис. 3. Банки-лідери за обсягом депозитів за I півріччя 2013 року [6]

В контексті даної проблематики необхідно розглянути фактори, що впливають на можливість банку формувати ресурси з депозитних джерел (рис. 4). Усі зазначені фактори можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори являють собою соціальне середовище, з яким взаємодіє банк, стан ринку на якому функціонує банківська установа, ризики, рівень інфляції, конкуренція, попит на банківські продукти та послуги тощо. Сутність внутрішніх факторів полягає у потенційних можливостях банку залучити якомога більше коштів населення. До них слід віднести депозитну політику банку, спектр операцій та послуг, що здійснюються банківською установою, цінову політику, наявність мережі філій та інші.

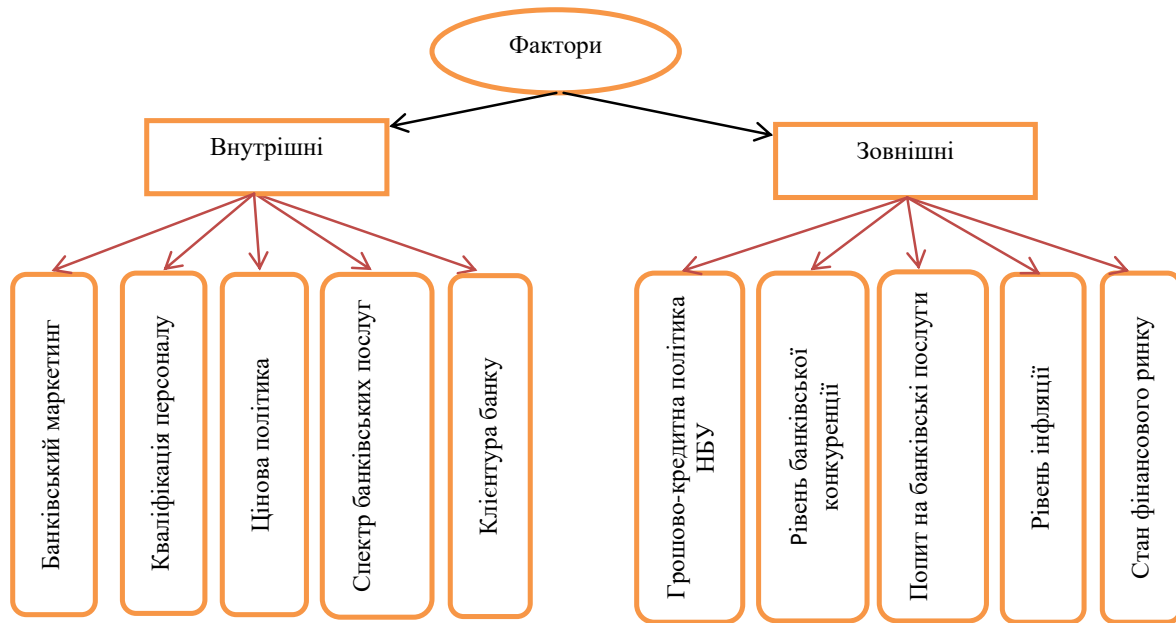

Рис. 4. Фактори, що обумовлюють можливість банку використовувати депозитні джерела ресурсів

Зростання конкуренції на залучені кошти на депозитному ринку за умови одночасного зниження відсоткової ставки визначає необхідність для банківських установ запровадження якісно нових депозитних інструментів, використання яких забезпечувало б можливість клієнтам банку їх реалізації як фінансових активів при здійсненні кредитних операцій.

Одним із ефективних методів залучення грошових коштів є формування індивідуального інвестиційного портфеля та інвестиційної стратегії, а також довірче управління коштами клієнта. Суть даного методу полягає у довірчому управлінні фінансовими ресурсами клієнтів шляхом їх розміщення в боргових і пайових цінних паперах, а також у цінних паперах інститутів спільного інвестування.

Також важливим методом, який би стимулював приплив коштів населення є фінансове планування й управління капіталом клієнта. Однак, він базується на високому рівні довіри клієнта до банку. Даний метод полягає у тому, що на підставі отриманих даних про фінансовий стан клієнта фахівці банку здійснюють комплексну роботу та розроблення пропозицій клієнту щодо збереження його фінансових ресурсів і їх оптимальне використання залежно від потреб клієнта. Фактично фахівці банку складають детальний перелік доходів і витрат клієнта на рік або декілька років вперед, в якому враховуються податкові зобов'язання клієнта, управління активами, пропонують узгоджені дії зі збереження спадку і управління передачею успадкованого майна.

Одним із нових інструментів залучення коштів є депозит з програмою страхування, відсотки за яким банк перераховує страховій компанії на накопичувальний рахунок із страхування життя або як оплата, наприклад, туристичної страховки або поліса КАСКО. Однак така послуга не є страхуванням, якщо банк продає цю послугу, посиляючись на афілійовану страхову компанію. Оскільки фінансові проблеми банку, як правило, автоматично призводять до подібних проблем у афілійованого страховальника, то відповідно можуть виникнути труднощі і з виплатою страхових відшкодувань.

Не менш важливим неціновим методом залучення нових клієнтів та, в свою чергу, банківських ресурсів є використання маркетингових інструментів, найефективнішими з яких є реклама та зв'язки із громадськістю. При розробці реклами увагу населення потрібно акцентувати на приналежності установи до певної міжнародної банківської групи, що свідчить про підтримку материнської компанії в умовах втрати ліквідності та наявності іноземного досвіду з надання фінансових послуг.

Не менш важливе значення для ефективної роботи банку із залучення ресурсів є налагодження зв'язків з громадськістю, яка полягає в організації заходів з благодійної допомоги, прес-конференцій, презентацій, а також постійному оновленні веб-сайтів та співпраці з інформування населення про задовільні фінансові результати діяльності. Такі заходи також повинні інформувати громадськість про продукти та послуги банку, аналіз ситуації на фінансовому ринку.

Одним із важливих факторів у прийнятті рішення про вкладення власних коштів зі сторони населення є інформаційна прозорість організації бізнесу. Саме тому якісне інформаційне забезпечення діяльності банків дозволить залучати більший обсяг ресурсів від фізичних та юридичних осіб. Більшість інформації про діяльність українських банків має конфіденційний характер, окрім частини, яку Національний банк України вимагає висвітлювати. Проте, оприлюднені дані річної та квартальної звітності банків є недостатніми для клієнтів таких фінансових установ, оскільки характеризує рівень ризику та

стратегію розвитку банків. Зауважимо, що чимало банків не дотримуються вимог щодо обов'язковості розкриття фінансової звітності в офіційних виданнях. А на сайтах банків в основному розміщується інформація, яка має рекламний суб'єктивний характер та не розкриває політику і результати діяльності банківських установ. Відкритість та прозорість вітчизняного банківського простору дозволить споживачам банківських послуг приймати раціональні рішення щодо вкладення коштів, а також стимулювало б банки працювати ефективніше.

Однак, варто підкреслити, що в сучасних умовах розвитку економіки, найбільш ефективним методом залучення грошових коштів у населення все-таки залишаються високі відсоткові ставки, які відіграють домінуючу роль у прийнятті рішення про інвестування коштів. Тому привабливим для вкладників є застосування відсоткової ставки, прогресивно зростаючої залежно від часу фактичного перебування коштів у внеску. Такий порядок нарахування доходу стимулює збільшення терміну зберігання коштів і захищає внесок від інфляції.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, варто відмітити, що основу банківського капіталу в Україні складають залучені кошти від фізичних та юридичних осіб. Однак, банківська система України перебуває в умовах загострення конкуренції та посилення вимог до діяльності банківських інститутів, що визначає необхідність розроблення ефективних методів залучення коштів у фізичних та юридичних осіб з метою поповнення банківського капіталу, який виступає гарантом стійкості, ліквідності, платоспроможності та стабільного розвитку банківської установи. Тому відкриття депозитних вкладів на сьогодні є найважливішим етапом поповнення ресурсів та співпраці банку та клієнта.

Встановлення взаємовідносин через відкриття депозитного рахунку дозволяє зацікавити клієнта в отриманні подальших послуг комерційного банку і сформуванню механізму рівномірної співпраці «клієнт–банк», який характеризується високим ступенем довіри, мінімізації ризику та зацікавленістю сторін в ефективній діяльності кожної із сторін. Заважимо, що в умовах відсутності досконалої системи захисту депозитів страхування залучених коштів є одним із методів уникнення ризиків та банківських кризових явищ.

Література

1. Алексеев А. Осенние сбережения: как сохранить и приумножить? [Электронный ресурс] / А. Алексеев // Зеркало недели. Украина. – 2012. – № 32. – Режим доступа : http://zn.ua/ECONOMICS/osennie_sberezheniya_kak_sohranit_i_priumnozhit-108763.html.
2. Капітал банку: питання теорії і практики : монографія / Алексєєнко М.Д. – К. : КНЕУ, 2002. – 216 с.
3. Бартош О.М. Депозитна політика банку та основні етапи її формування / О.М. Бартош // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – № 3. – 2008. – С. 97–101.
4. Дзюблюк О.В. Оптимізація формування ресурсної бази комерційних банків / О.В. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 5. – С. 38–46.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний рейтинг банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banker.ua/officialrating/physicalperson/suma/01/2012/>
7. Фурсова В.А. Формування ресурсної бази комерційних банків: сучасний стан і перспективи розвитку / В.А. Фурсова, М.О. Капельюшна // Открытые информационные и компьютерные интегрированные технологии. – № 50. – 2011. – С. 118–124.

References

1. Alekseev A. Osennye sberezheniya: kak sokhranyt y priumnozhyt? [Elektronnyi resurs] / A. Alekseev // Zerkalo nedely. Ukrayna. – 2012. – № 32. – 14 sentiabria. – Rezhym dostupa: http://zn.ua/ECONOMICS/osennie_sberezheniya_kak_sohranit_i_priumnozhit-108763.html [in Russian].
2. Aleksieienko M.D. Kapital banku: pytannia teorii i praktyky [Tekst]: Monohrafiia / K.: KNEU, 2002. – 216s. [in Ukrainian].
3. Bartosh O.M. Depozytna polityka banku ta osnovni etapy yii formuvannia / O.M. Bartosh // Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy. – №3. – 2008. – S. 97-101 [in Ukrainian].
4. Dziubliuk O.V. Optymizatsiia formuvannia resursnoi bazy komertsiiynkh bankiv / O.V. Dziubliuk // Bankivska sprava. – №5. – 2008. – S. 38-46 [in Ukrainian].
5. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Natsionalnyi bank Ukrainy. — Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Ofitsiyni reitynh bankiv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://banker.ua/officialrating/physicalperson/suma/01/2012/>
7. Fursova V.A. Formuvannia resursnoi bazy komertsiiynkh bankiv: suchasnyi stan i perspektivy rozvytku / V.A. Fursova, M.O. Kapeliushna // Otkrytye ynfomatsyonnye y kompiuternye yntehyrovannye tekhnolohy. – № 50. – 2011. – S. 118-124 [in Ukrainian].

Надійшла 15.01.2014; рецензент: д. е. н. Дзюблюк О. В.